

**8D02209 - Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған
Канафьева Шынар Ерланқызының «Қазіргі Пәкістандағы этностардың дәстүрлі мәдениеті мен діни бірегейлігі» тақырыбындағы
диссертациялық жұмысына**

РЕСМИ РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертация тақырыбы ғылымның даму бағыттарына және мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес келеді. Атап айтқанда, зерттеу жұмысы Қазақстанның өткені мен болашағын бағалау мақсатында құрылған «Қазақстан – 2050» стратегиясы, 2025 жылға дейінгі Қазақстан Республикасы дамуының Ұлттық жоспары және Біріккен Ұлттар Ұйымы қабылдаған 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған Тұрақты даму мақсаттарының жаһандық күн тәртібімен (17 ТДМ) сәйкес келеді. Пәкістанның этникалық топтарының этномәдени сәйкестігін зерттеу және сақтау 10-Тұрақты даму мақсаттарын («Теңсіздікті азайту») және 16-Тұрақты даму мақсаттарын («Бейбітшілік, әділеттілік және күшті институттар») жүзеге асырудың қажетті шарты болып табылады, себебі шағын және байырғы халықтардың мәдени өзін-өзі көрсету құқықтарын тану этносаралық қақтығыстардың қаупін азайтады және инклюзивті қоғамның қалыптасуына ықпал етеді. Диссертациялық жұмыс «8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы

			бойынша орындалған. Шығыстану бағытында жазылған бұл диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес келеді.
		1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету)	ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің (2022-2024 жж.) АР14871064 «Оңтүстік Азиядағы ұлттық мемлекет құрудың этникалық, этноконфессиялық дискурсы (Ауғанстан, Үндістан, Пәкістан)» гранттық қаржыландыру ғылыми жобасының ғылыми қызметкері қызметін атқарды. Жоба жетекшісі: тарих ғылымдарының докторы, профессор Ерекешева Л.Г.
		2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету);	Аталған диссертация Қазақстандағы ғылымды дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында көрсетілген «гуманитарлық дамыту» саласы бойынша жүргізілді.
		3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Ш.Е. Қанафьеваның диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия белгілеген 2024–2026 жылдардағы ғылымды дамытудың «Елдің интеллектуалдық әлеуеті (адам ресурстары мен білім) ғылыми кадрлар даярлау, жоғары білім мен ғылыми инфрақұрылымды дамыту» басымдығы шеңберінде әзірленді.

	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Шығыстану саласына бағытталған бұл жұмыс ғылымға елеулі үлес қосады. Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы ретінде пуштундар мен белудждардың дәстүрлі институттарының құрылымы жай ғана архаикалық мұра емес, қазіргі заман талаптарына бейімделген гибридті құрылымдар екендігінің дәлелденуін атап өтуге болады. Диссертацияның тақырыбы анық, мақсат-міндеттері айқын, ғылыми тұжырымдары мен қорытындысы нақты. Ізденушінің зерттеу барысында қол жеткізген нәтижелері нақты, қолданған әдістері анық, қорғауға ұсынылған жаңалықтары дәйекті. Диссертацияның ғылыми аппараты да толық, пайдаланылған әдебиеттері де қомақты.
	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Канафьева Шынар Ерлановна диссертациялық зерттеуді дербес ғылыми ізденіс негізінде орындаған. Диссертацияда ғылыми айналымға Лахор, Пешавар және Исламабад қалаларында жүргізілген далалық зерттеулердің, фокус-топтық сұхбаттардың және жергілікті діни-қоғамдық өкілдердің пікірлерінің алғаш рет отандық ғылыми айналымға енгізілуі еңбектің жаңашылдығын арттыра түседі. Ғылыми жұмыстың тілі жатық, ғылыми стильде жазылған, деңгейі жоғары. Ішкі құрылымдарында, тарау мен
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) төмен;	
		4) өзі жазбаған.	

			тараушаларында үйлесімділік бар. Деректерді қорыту мен мәліметтерді беруде өзіндік стилі анық байқалады. Өзі жазу деңгейі жоғары.
	Ішкі бірлік принципі	Диссертация өзектілігінің негіздемесі:	Диссертацияның өзектілігі жан-жақты негізделіп көрсетілген. Ғылыми жұмыстың тақырыбы мен мазмұны толық сәйкес келеді, ішкі тараулар, тараушалар және қосымшалар да мазмұндық тұтастық пен іштей байланыс бар.
		негізделген;	
		2) ішінара негізделген;	
		3) негізделмеген.	
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертацияның тақырыбы мен мазмұны толықтай бір-біріне сәйкес келеді. Алғашқы тарауда дәстүрлі мәдениет пен діни бірегейлікті зерттеудің әдіснамалық-тарихнамалық аспектілері қарастырылса, екінші тарау Пәкістандағы этникалық азшылықтардың құқықтық-институционалдық негіздерін ашуға бағытталған. Үшінші тарауда пуштундар мен белудждардың дәстүрлі әлеуметтік-құқықтық тәжірибелері, «халықтық ислам» элементтері мен жаһандану жағдайындағы институттардың трансформациясы кешенді әрі жүйелі түрде баяндалған. Сондықтан зерттеу жұмысының мазмұны тақырыпты толық ашады. Ішкі тараулар диссертация мазмұнын жеткізуге, ал мазмұн тақырыпты ашуға негіз болған. Бұл жұмыс жүйелі, тиянақты әрі нақты жазылған.
		1) айқындайды;	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	

		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Ғылыми жұмыстың мақсаты анық, міндеттері нақты. Қойылған міндеттер негізгі мақсатқа жетуге жол ашқан. Сондықтан да диссертацияның мақсаты мен міндеттері жұмыстың тақырыбына толық сәйкес келеді.
		1) сәйкес келеді;	
		2) ішінара сәйкес келеді;	
		сәйкес келмейді.	
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертация үш тарауды қамтитын негізгі бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшадан тұрады. Ішкі тарау-тараушаларында үйлесімділік бар. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық тұрғыдан толық байланысқан.
		1) толық байланысқан;	
		2) ішінара байланысқан;	
		3) байланыс жоқ.	
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Ізденуші бұрыннан бар ғылыми әдістер мен қағидаттарды қолдана отырып, қол жеткізген материалдар негізінде тақырыптық талдау, сараптамалық сауалнама, мәтінді талдау, салыстырмалы талдау, мазмұнды талдау жасаған. Когнитивті деңгейде бірегейлік пен ұлттық ынтымақтастықтың ерекшеліктерін анықтау мақсатында Пуштундар мен белудждардың беделді өкілдерінен жартылай құрылымдық тереңдетілген сұхбат әдісі пайдаланылған. Зерттеу барысында фокус топтық сұхбат әдісі (фокус-топтар), жүргізілген.
		1) сыни талдау бар;	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	
	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	

		1) толығымен жаңа;	Ізденушінің зерттеу барысында қол жеткізген нәтижелері мен ережелері толығымен жаңа. Автор Пәкістан қоғамындағы этникалық құрылымдар мен дәстүрлі институттардың қызметін зерттеуде тың нәтижелерге қол жеткізген. Зерттеу нысаны түпнұсқа материалдар негізінде талданып, оның нәтижелерінің, тұжырымдары мен ұсынылған жаңалықтарының ғылыми негізі жоғары.
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Ғылыми жұмыстың (диссертацияның) қорытындылары толығымен жаңа. Үш тарау мен әр тарауда берілген тараушаларда жасалған тұжырымдары жинақталып, жұмыстың қорытынды бөлімінде толық көрініс берген. Соның негізінде диссертацияның тақырыбы мен мазмұны толық ашылып, алға қойған мақсат-міндеттерге толығымен жеткен.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	Зерттеу барысында қол жеткізілген нәтижелер мен шешімдер толығымен жаңа. Тұжырымдарда пуштундар мен белудждардың мәдени жүйесі біртұтас мағыналық кеңістікте әрекет ететін өзара кіріккен құрылым ретінде сипатталып, тайпалық фактордың қазіргі қоғамдағы белсенді рөлі нақты көрсетілген. Ресми құқықтық нормалар мен нақты әлеуметтік тәжірибе арасындағы алшақтықтар және діни құндылықтардың этникалық
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			бірегейлікті нығайтушы фактор ретіндегі қызметі заманауи деректермен жан-жақты негізделген.
	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертациядағы айтылған пікірлер, жасалған тұжырымдар мен қол жеткізілген нәтижелер, пайдаланылған дереккөздер ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдермен негізделіп отырған.
	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар;	Диссертант Ш.Е.Канафьеваның жұмысты жазу барысында ұсынған қағидаттары: 7.1 Ғылыми қағидаттар дәлелденген; 7.2 Ғылыми зерттеудегі қағидаттар тривиалды емес; 7.3 Ғылыми зерттеудегі қағидаттар жаңа; 7.4 Ғылыми зерттеудегі қағидаттардың қолдану деңгейі жоғары. 7.5 Диссертация тақырыбы бойынша жазылған 5 ғылыми мақалада қағидаттар дәлелденген. Атап айтқанда, 1 мақала Scopus (Скопус) мәліметтер базасында, 3 мақала – ҚР ҒЖБМ Ғылым саласындағы сапаны қадағалау комитеті бекіткен тізімге енетін журналдарда және 2 мақала – халықаралық ғылыми конференция жинақтарында жарияланған.

		2) орташа;	
		3) кең	
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
		1) ия;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Иә. Зерттеу жұмысының әдіснамасы нақты. Зерттеу барысында қолданылған әдістер дұрыс таңдалған. Зерттеу барысында теориялық материалдарды өңдеуде жинақтау, сұрыптау, салыстыру, сипаттау, қорытындылау сияқты жүйелік талдау әдістері қолданылған. Зерттеу аясында қолданылатын әдіснамалық негіз әлеуметтік ғылымдардың пәнаралық синтезіне негізделіп, тарих, мәдениеттану, антропология, саясаттану және дінтану салаларының теориялық тұжырымдарын біріктірген. Сондай-ақ, теориялық негіз ретінде символдық интеракционизм бағыты қолданылған.
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия;	
		2) жоқ.	

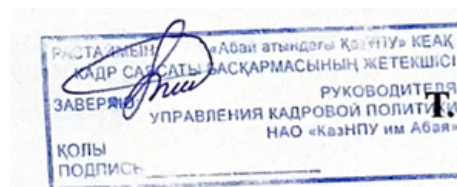
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	Иә, диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	Иә. Жұмыста теориялық қорытындылар, өзара байланыстар және заңдылықтар дәлелденген және расталған. Сондықтан да ғылыми жұмыстың тұжырымдарын урду тілінің ерекшелігін зерттеуде кеңінен қолдануға болады.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Зерттеу барысында урду, ағылшын тіліндегі деректер молынан пайдаланылған. Диссертациядағы маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелер жасалған.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз.	
			Урду, ағылшын және орыс тілдеріндегі ғылыми еңбектер кеңінен қолданылған. Диссертацияда Ф. Барт, Б. Райан, Акбар С. Ахмед, Д. Норт, Х. Бхабха, Г. Поттингер, Ю. Ганковский, Л. Гордон-Полонская, В. Москаленко, М. Сидоров секілді белгілі ғалымдар және Л. Ерекешева, М. Сугралинов, С. Акимбеков секілді отандық зерттеуші-ғалымдар қазақ еңбектері кеңінен пайдаланылған.

			Диссертацияда пайдаланылған әдебиеттер тізімі жеткілікті. Теориялық және әдіснамалық еңбектер молынан қамтылған.
	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Иә. Диссертацияның теориялық маңызы жоғары. Зерттеу нәтижелеріне негізделген тұжырымдар қазақстандық шығыстанудағы мәдени-тілдік зерттеулерді жүргізуде сүйенетін жаңа теориялық-әдіснамалық ұстанымдармен толықтырады. Сондықтан да шығыс тілдерін, соның ішінде урду тілінің грамматикалық және фонетикалық ерекшеліктерін зерделеуге жол ашады.
		1) бар;	
		2) жоқ.	
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Иә. Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары. Зерттеудің негізгі нәтижелері мен қорытындылары мәдени-тілдік ғылыми зерттеулерде, жоғары оқу орындарының оқу үдерісінде маңызды орын алады. Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті және басқа да жетекші білім беру мекемелерінде «Аймақтану», «Шығыстану», «Халықаралық қатынастар», «Дінтану» мамандықтары бойынша арнайы курстар мен элективті пәндер әзірлеуде бұл зерттеудің нәтижелерін қолдануға болады.
		1) ия;	
		2) жоқ.	

		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертациядағы практикалық ұсыныстар толығымен жаңа. Себебі ғылыми жұмыста бұрын арнайы зерттелмеген мәселелер қарастырылған.
		толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	Жазу сапасы жоғары. Диссертация ғылыми стильде жазылған, техникалық жағынан дұрыс рәсімделген және мемлекеттік стандартқа сәйкес.
		1) жоғары;	
		2) орташа;	
		3) орташадан төмен;	
		4) төмен.	
	Диссертацияға ескертулер		Ғылыми жұмыстың сапасына нұқсан келтірмейтін, алайда алдағы зерттеулеріне негіз болатын төмендегі ұсыныстарды атап өтеміз: 1. Зерттеуде дәстүрлі мәдениет пен діни бірегейліктің өзара ықпалдастығын отбасылық нормалар мен құндылықтар аясында кеңірек қарастыруға болар еді. 2.Отбасы институтының діни бірегейлікті қалыптастырудағы рөлі мен ықпалын тереңірек талдау зерттеу нәтижелерінің мазмұнын байыта түсер еді.
	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Диссертацияны жазу барысында 6 мақала жарияланған. Ғылыми мақалалардың ғылыми деңгейі жоғары. Диссертацияның негізгі нәтижелері халықаралық және отандық беделді ғылыми басылымдар мен конференцияларда кеңінен апробациядан өткен.

	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		«8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін іздену үшін ұсынылған Канафьева Шынар Ерланқызының «Қазіргі Пәкістандағы этностардың дәстүрлі мәдениеті мен діни бірегейлігі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы толық аяқталған, мақсат-міндеттеріне қол жеткізілген, толыққанды ғылыми жұмыс болып табылады. Сондықтан да, урду тілі мен әдебиетінің білгір маманы ретінде Канафьева Шынар Ерланқызын «8D02209 – Шығыстану» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға әбден лайық деп есептеймін.
--	--	--	--

Ресми рецензент:
Абай атындағы ҚазҰПУ профессоры,
тарих ғылымдарының кандидаты

Т. Далаева